

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Daniela Pavlíková

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

Vývoj dívčího školství na Pardubicku

Daniela Pavlíková

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela PAVLÍKOVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vývoj dívčího školství na Pardubicku**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude zpracována samostatně, využije tištěných i archivních podkladů a pramenů k regionální historii. Pomocí kritiky dobových pramenů a archivního výzkumu budou shromážděny dostupné informace a využity k celkovému souhrnu dívčích škol na Pardubicku. Cílem práce bude posouzení historických a kulturních souvislostí vývoje dívčích škol na Pardubicku. Osnova: 1. Úvod: vymezení tématu a jeho obecný vývoj na území Čech 2. Historie jednotlivých dívčích škol: souvislosti a rozdíly 3. Východočeská Vesna: detailní popis studia 4. Interpretace 5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Šafránek, Jan *Novočeská bibliotheka. 33, Školy české / Jan Šafránek 1913 : František Řivnáč* Praha : Museum království českého ; Praha **Šafránek, Jan** *Novočeská bibliotheka. 33, Školy české / Jan Šafránek 1918 : František Řivnáč* Praha : Museum království českého ; Praha. **Sakař, Josef, 1870-1937** *Dějiny Pardubic nad Labem. díl 3., část 2., Školství / Josef Sakař* Pardubice : nákladem města, 1927.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 03. 2010

Daniela Pavlíková

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc., za vedení mé práce, za cenné rady a ochotu. Dále bych ráda poděkovala paní Marii Morávkové za informace a mým nejbližším za trpělivost.

Souhrn:

Tato práce zahrnuje vývoj dívčího vzdělávání od středověku do 1. poloviny 20. století. Je zaměřena na vývoj dívčích škol na Pardubicku. Dále se zabývá studiem na dívčí škole v Pardubicích - Východočeské Vesně.

Klíčová slova:

Vzdělávání, dějiny školství, dívčí školy, Pardubice

Title:

Development of education for girls in Pardubice region

Abstract:

This work is about development of girl's educational system since the Middle Ages to the end of the first half of 20th century. It is focused on development of girl's educational system in Pardubice region. This work also included information about study on girl's school in Pardubice – Eastbohemian Vesna.

Keywords:

Education, history of educational system, girl's schools, Pardubice

Obsah:

I. Úvod.....	1
II. Vývoj dívčího vzdělávání od středověku do 1. poloviny 20. století na území Čech.....	2
II.1 Starověk a středověk.....	2
II.2 17. století a osobnost Jana Ámose Komenského.....	3
II.3 Tereziánské reformy a jejich dopady na dívčí vzdělávání.....	3
II.4 Národní obrození a osobnosti Vojtěcha Náprstka a Karla Slavoje Amerlinga.....	4
II.5 Vyšší dívčí školy.....	6
II.6 Hasnerova reforma.....	6
II.7 Dívčí gymnázium Minerva a snahy Elišky Krásnohorské.....	7
II.8 Dívčí lycea.....	9
II.9 Doba 2. sv. války a situace po únoru 1948.....	10
III. Vývoj dívčího školství na Pardubicku.....	11
III.1 Počátky vzdělávání v Pardubicích.....	11
III.2 Vývoj staroměstské dívčí školy.....	11
III.3 Městská vyšší dívčí škola.....	14
III.4 Vývoj novoměstské dívčí školy.....	15
III.5 Vývoj dívčí školy U kostelíčka.....	16
III.6 Vývoj dívčí školy Na Skřivánku.....	17
III.7 Spolkové reálné dívčí gymnázium.....	18
III.8 Obchodní pokračovací škola pro dívky.....	18
III.9 Vývoj dívčí školy v Přelouči.....	19
III.10 Pokračovací škola pro dívky.....	20
IV. Studium na Východočeské Vesně očima p. Marie Morávkové.....	22

V. Závěr.....	25
Seznam literatury a pramenů.....	27
Seznam příloh.....	29
Obrazové přílohy.....	30

I. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je vývoj dívčího školství na Pardubicku. Mým cílem bylo zmapovat nejdůležitější momenty a školy ve vývoji vzdělávání dívek v regionu Pardubic od jeho počátků až do 1. poloviny 20. století.

Práce je rozčleněna na několik kapitol. První kapitolou je úvod. V druhé kapitole se zabývám vývojem dívčího vzdělávání od středověku po 1. polovinu 20. století na území Čech. Pozornost zde věnuji možnostem, které dívky ohledně vzdělávání měly ve středověku. Na to navazuji přiblížením velké osobnosti 17. století Jana Ámose Komenského, zejména jeho děl o vzdělávání dívek a žen. Dále se věnuji reformám Marie Terezie, které změnily školský systém, a jejich dopadům na vzdělávání dívek. Nemohla jsem také opomenout velké vzednutí ženského uvědomění v dobách Národního obrození. Zmiňuji také zakládání vyšších dívčích škol, jež se snažily o rozšíření znalostí dívek. V podkapitole o Hasnerově reformě se snažím osvětlit změny, které po ní nastaly. Dále se zabývám snahami Elišky Krásnohorské, která měla zásadní vliv na vznik prvního dívčího gymnázia Minerva. Díky tomuto gymnáziu se podařilo dívkám zpočátku jen hospitovat, ale po čase i řádně studovat na pražské univerzitě. Předposlední podkapitola je o dívčích lycejích, jež dívkám poskytovaly všeobecné uzavřené středoškolské vzdělání. Na závěr této kapitoly zmiňuji situaci po roce 1948, která zapříčinila konec odděleného vzdělávání dívek.

Ve třetí kapitole se zabývám vývojem dívčích škol na Pardubicku. Věnuji zde pozornost jednotlivým školám, jejich vzniku a působení v průběhu času. Informace jsem čerpala z literatury a z pramenů v SOkA Pardubice.

Čtvrtá kapitola je o studiu na Východočeské Vesně očima p. Marie Morávkové. Na základě rozhovorů jsem se snažila zjistit, jaké byly podmínky ke studiu, jak vypadal běžný den ve škole, jací byli učitelé a učitelky, jaké měly předměty a jak probíhalo zkoušení, jaké byly spolužačky atd.

V závěru shrnuji v kostce svá poznání a zjištění ohledně vývoje dívčího vzdělávání a zamýšlím se nad spojujícími rysy tohoto vývoje.

V příloze je několik obrázků škol, o kterých zde pojednávám a ukázka ze sešitu na předmět vaření paní Marie Morávkové.

II. Vývoj dívčího vzdělávání od středověku do 1. poloviny 20. století na území Čech

II.1 Starověk a středověk

Z dnešního pohledu na začátku 21. století, v době, v které mohou ženy studovat, pracovat a volit, se zdá daleko doba, kdy byly ženy odkázány pouze k práci v domácnosti a starání se o děti a byly ekonomicky závislé na svých rodinách a později mužích. Přesto to je pouze „pár“ století, kdy začala společnost uznávat potřebu vzdělaných žen. A dnes by ženy možná i rády trávily svůj čas péčí o rodinný krb. Ale důležité je to, že dnes mají možnost volby.

Ve starověku byla možnost výchovy značně omezena – pouze pro privilegované vrstvy a hlavně pro osoby mužského pohlaví. Žena byla stejně jako otroci podrobena muži, omezena na domov, kde jí byla vykázána zvláštní místnost, odkázána výhradně, aby vykonávala pouze domácí práce a starala se o potravu a oděv.

Ve středověku byla jedna ze dvou možností, pokud se nějaká dívka chtěla vzdělávat, vstup do kláštera. Zde se dívky, ale i chlapci učili dovednostem, které se pojily k životu v daném řádu a na různé úrovni i theologii. Často se zabývaly péčí o nemocné (povětšinou v případě dívek), vyučováním a pastoračí (povětšinou v případě chlapců). Církevní řády přijímaly každého bez ohledu na jeho sociální situaci. Druhou možností, jež připadala v úvahu pouze pro malý okruh lidí, hlavně šlechtu, byla domácí výuka. Domácí vychovatel měl děti seznámit hlavně s historií rodu a země. V některých případech je učil také číst a psát. Pro dívky tímto končilo jejich „studium“. Chlapci mohli dále pokračovat v církevních školách nebo byli podrobeni tzv. rytířské výchově. V této době se objevují spisy, které se věnují výchově dívek. Jednou z nejvýznamnějších postav byl Jan Ludvík Vives, který napsal spis O výchově ženy křesťanské. Vives zastává se vřele práva ženy na vyšší vzdělání a radí, aby vyšší studia žen určena byla podle zvláštních jejich potřeb a poměrů. Význam ženy bude zvýšen zvýšením úrovně jejího vzdělání.¹

V roce 1540 byl založen jezuitský řád Tovaryšstvo Ježíšovo španělským důstojníkem a katolickým knězem Ignácem z Loyoly. Jezuité kladli velký důraz

¹ DRTINA, František. *Spisy Františka Drtiny. Svazek IV. Reforma školství*. Praha: Jan Laichter, 1931. s. 417.

na vzdělání (mimo jiné) a zakládali po celé Evropě jezuitské školy - koleje. Vysoká úroveň, kterou poskytovali, byla vyhledávána zejména v období vrcholné renesance a manýrismu. Přímo vzdělávání dívek se věnovala Jednota bratrská, jež jim umožnila zabývat se pedagogikou i teoreticky. Školy bratrské byly bezplatné a měly na ně přístup i dívky (do určitého stupně). Byly zakládány při farních sborech a vedli je faráři. Vyučovacím jazykem byla čeština a obsahem byl katechismus, čtení, psaní, počítání a zpěv.

II.2 17. století a osobnost Jana Ámose Komenského

Velkou osobností 17. století na poli teorie a praxe vzdělávání byl Jan Amos Komenský. Napsal mnoho děl o výuce a výchově dětí. Já zde zmíním pouze ty, které se zabývají vzděláváním dívek a žen. V Informatoriu školy mateřské (1630) se Komenský zabývá důležitostí předškolní výchovy a tato kniha je určena matkám a chůvám. Ve Velké didaktice (1657) systematizoval koncepci vzdělávání. Rozdělil vzdělávání do čtyř etap po šesti letech. První etapa (dětství) je určena dětem od narození do šesti let a nazývá ji školou mateřskou. Spočívá ve výchově v rodině. Druhá etapa je praktikována v obecných školách s vyučováním v mateřštině a je určena dětem od šesti do dvanácti let. Třetí etapa zahrnuje děti ve věku dvanáct až osmnáct let a je určena už jen pro chlapce a praktikuje se v gymnáziích s vyučováním v latině. Poslední etapa se odehrává na univerzitách, akademiích s následnými dvěmi roky cestování po světě. Je určena pro mládež od osmnácti do dvacetičtyř let věku. Dále J. A. Komenský říká, že nevidí žádný důvod, proč by nemohly být vzdělávány dívky, neboť jsou stejně tak obrazem božím, stejně inteligentní a moudré, často více než muži. Přesto však zastává názor, že učit jako muži by neměly.

II.3 Tereziánské reformy a jejich dopady na dívčí vzdělávání

Změna, která pomohla nastavit podmínky pro vzdělávání dívek byla postupná sekularizace školství. Důležité byly ale také reformy Marie Terezie. Roku 1774 byl zásadně změněn školský systém díky návrhu nového školního řádu, který vypracoval zaháňský opat Jan Ignát Felbiger. V platnost byl uveden 1. ledna 1775. Školský systém až do konce 60. let 19. století vycházel právě z něj. Obsahoval požadavek vzdělávací povinnosti pro všechny děti ve věku od šesti do dvanácti let a to bez ohledu na jejich pohlaví či sociální prostředí, ze kterého

pocházely. Neznamenal ovšem zatím povinnou školní docházku. Byla tu možnost i domácí výchovy, která byla ale kontrolována. Děti se musely dvakrát do roka dostavovat k prověření jejich vědomostí do některé hlavní nebo obecné školy. Všechny školy byly státní a dělily se na triviální (na venkově), hlavní (v krajských městech, s rozšířenou výukou) a normální (v zemských městech), kde se ve speciálních kurzech připravovali i učitelé na svoji budoucí profesní dráhu. Tradiční výuku latiny nahradila němčina, v hlavních školách částečně a v normálních školách výlučně. Dozor nad školou prováděl farář, kterého musel učitel ve všem poslouchat. Po nějaké době od vydání tohoto zákona byl vypracován i učební plán pro dívčí školy. Jejich výuka měla být založena hlavně na ženských ručních pracích, ale důležité bylo všeobecné vzdělání dívek, které se mělo odehrávat ve veřejných školách s koedukovanou výukou, nebo pokud to byla záležitost většího města, tak v samostatných dívčích odděleních (v některých případech i ve zvláštních dívčích školách).

Do roku 1780 však dívky nemusely do školy docházet, pokud s tím rodiče nesouhlasily. První hlavní škola pro dívky vznikla v Praze roku 1779. V ostatních krajských městech měly dívky docházet do hlavních škol společně s chlapci, ale v mnoha případech byly vzdělávány v soukromých školách, jež musely mít povolení města. Tyto školy koncem sedmdesátých let zanikly a dívky začaly ve větší míře navštěvovat školy hlavní. Přestože se jim nabízela teoretická možnost vystudovat všechny čtyři ročníky, obvykle ukončovaly své vzdělání absolutoriem ve druhém ročníku. Následné dva ročníky pak byly určeny pouze chlapcům. Učební plán pro dívky zahrnoval z největší části ženskou ruční práci, poté následoval katechismus a tzv. trivium (psaní, počítání, čtení).

II.4 Národní obrození a osobnosti Vojtěcha Náprstka a Karla Slavoje Amerlinga

Na počátku devatenáctého století se objevuje literatura určená výhradně dívkám, která má být jakýmsi pomocným vodítkem v jejich výchově. Zabývá se povětšinou vedením domácnosti, mravní naukou a dává dívkám rady, týkající se jejich životního poslání. Těmito spisky byl dívkám přiznán čas na dospívání.

Národní obrození pomohlo ženám, aby se více zapojily do dění na společenské úrovni. Chtěly také veřejně deklarovat svůj vztah k národu a pomoci tím mužům v jejich práci. V druhé fázi národního obrození se objevují na scéně ženy buditelky, které chtěly vzdělávat dívky, aby byly nápomocny v nelehkém

boji za českou identitu. Osobnosti jako Bohuslava Rajska – Čelakovská, Magdalena Dobromila Retigová nebo Karolína Světlá zakládaly kroužky, v nichž seznamovaly dívky nejen s ručními pracemi, ale také s literaturou.

V té době se vzdělávání žen věnoval i český vlastenec Vojtěch Náprstek. Pořádal přednášky, při kterých seznamoval české ženy s výtobky moderní techniky, jež jim mohly usnadnit práci. Propagoval u nás v té době téměř neznámý šicí stroj. Ale také seznamoval posluchačky s životem žen v zahraničí. Umožňoval ženám alespoň na chvíli zapomenout na své povinnosti a věnovat se svému vlastnímu vzdělávání. Strávil deset let v Americe, kde se setkal s ženským hnutím a jeho snahou o emancipaci žen. Jeho přednášky měly takový úspěch, že roku 1865 spolu s Karolínou Světlou založil Americký klub dam, který se stal nejvýznamnějším českým feministickým spolkem a jeho hlavním úkolem bylo vzdělávat své členy, podporovat dobročinnost, nové myšlenky, zavádět stroje do domácnosti a pečovat o děti a mládež. K jeho členkám patřila K. Světlá, M. Riegrová, V. Lužická, E. Krásnohorská a další. Ženy se scházely v Náprstkově domě, kde se pro ně konaly přednášky z různých oborů – psychologie, astrologie, medicíny, literatury aj.

Dalším významným mužem, který ovlivnil vývoj vzdělávání dívek a žen, byl Karel Slavoj Amerling. V roce 1842 založil na pražském Novém Městě vzorovou školu a vzdělávací ústav *Budeč*, který měl sloužit k přípravě učitelů. Pro budoucí učitelky zřídil Budeč dívčí. Většinu posluchačů tvořili učitelé a adepti učitelství, avšak docházeli sem i příslušníci jiných profesí. Škola měla i svou knihovnu s tiskařským vybavením a vydávala také vlastní časopis zvaný *Posel z Budče*. Amerlingova Budeč byla významné středisko obrozeneckého a vlasteneckého života tehdejší Prahy. Celý projekt nakonec roku 1848 skončil finančním krachem.

Roku 1843 byl založen První vychovatelský ústav pro dívky (díky snahám Bohuslavy Rajske a podpory Karla Slavoje Amerlinga), kde byly vychovávány první české učitelky a vychovatelky.² Sídlil ve Vodičkově ulici č. 123 a otevřen byl pro dívky od pěti do osmnácti let. Zanikl roku 1870.

V roce 1851 vznikl soukromý ženský Spolek sv. Ludmily, jež byl zároveň ojedinělým jevem v celé tehdejší české společnosti. Měl za úkol pomáhat dívkám

² ŠTÁFKOVÁ, Michaela. *Vývoj vzdělávání žen v Českých zemích*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2000. s. 9.

z chudých poměrů v jejich dalším vzdělávání. Šlo zde ale také o pomoc chudým vdovám. Dívky se tam učily ručním pracím. Od roku 1854 probíhala i výuka v odpolední škole pro nejhudší dívky.³ Při tomto spolku vznikla zanedlouho Průmyslová vyšší dívčí škola pro dívky, která měla za cíl připravit dívky na budoucí povolání. Zpočátku si dívky mohly vybírat z mnoha oborů: krejčovství, knihvedení a účetnictví živnostenské, počítání, kaligrafie, kreslení, malba na sklo a porcelán, knihařství, slaměnkářství a prýmkařství.⁴ Po čase zde ale zbyl pouze obor šití.

II.5 Vyšší dívčí školy

První dívčí vyšší škola vznikla v roce 1860 v Písku. Šlo zde spíše o rozšíření znalostí ze základní školy a o přípravu na budoucí život rodinný, než o přípravu na budoucí život profesní. Roku 1863 byla založena Vyšší dívčí škola v Praze, která „neměla dívky připravovat k žádnému výdělečnému povolání, ale měla je vést především k tomu, aby ve škole získané znalosti a vlastenecký cit vhodně uplatnily a využily při svých budoucích úlohách manželek a matek.“⁵ Roku 1884 byla založena Městská vyšší dívčí škola v Praze, kde se dívky učily šít oděvy a prádlo. V tomtéž roce byla založena Vyšší dívčí škola v Plzni, poté v roce 1886 následovalo otevření školy spolkem Vesna (název „vyšší dívčí škola“ byl zaveden až při reorganizaci v roce 1896) a roku 1888 se i v Českých Budějovicích otevřela škola tohoto typu.⁶

II.6 Hasnerova reforma

Po uzavření konkordátu (1855) zesílil vliv římskokatolické církve na školství. Na základě konkordátu bylo vzdělávání dívek svěřeno ponejvíce specializovaným církevním řádům: voršilkám, řeholi Anglických panen a kongregaci školských sester de Notre Dame. Ale již 14. května 1869 byl vydán říšský zákon, tzv. Hasnerova reforma, který umožnil státu získat nejvyšší dohled nad veškerým vyučováním. Církev řídila jen výuku náboženství. Vedení nad oblastí školství převzalo ministerstvo kultu a vyučování. Každou korunní zemi

³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha. 2003 s. 63.

⁴ Tamtéž s. 62.

⁵ MORKEŠ, František. *Nezapomenutelná Vyšší dívčí škola. Ke 140. výročí 1863-2003*. Praha. 2003. s. 7.

⁶ NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha. 1930. s. 33.

monarchie řídila v oblasti školství zemská školní rada, v okresech a obcích pak začaly fungovat okresní a místní školské rady, jež převzaly funkce duchovních a světských patronů škol z dřívějšího.⁷

Uzákonila se povinná osmiletá školní docházka. Školy byly pro všechny bez ohledu na víru a výuka náboženství vycházela vstříc náboženskému přesvědčení člověka. Reforma také zavedla povinné předměty: kreslení a tělocvik. Proti povinnému tělocviku dívek se zvedla vlna odporu veřejnosti. To vyústilo v možnost podání písemné žádosti rodičů o osvobození dcery z hodin tělesné výchovy. Vytvořila se nová struktura a koncepce vzdělávání učitelů obecných škol, která platila téměř beze změn až do roku 1948.⁸ Důležitým momentem byla možnost vzniku veřejného dívčího učitelského ústavu v Praze od roku 1870, neboť absolventky tohoto ústavu mohly vyučovat nejen na dívčích školách, ale i na koedukovaných nebo výhradně chlapeckých školách. Dívky ukončovaly studium maturitou. I nadále byl ale zachován celibát učitelek, který zrušilo až Národní shromáždění v roce 1919.

II.7 Dívčí gymnázium Minerva a snahy Elišky Krásnohorské

V 70. a 80. letech 19. století se dívky po vystudování obecné nebo měšťanské školy mohly dále vzdělávat v dívčích vyšších školách, v průmyslových a obchodních školách, ale pouze v městech, kde byly zřízeny. Jinde mohly navštěvovat alespoň prakticky zaměřené kurzy, které byly specificky zaměřené (vaření, úklid, hygiena, šití prádla a šatů, chod zvířat, konzervování ovoce apod.) a nenabízely dívkám možnost hlubšího intelektuálního rozvinutí dosud nabytých vědomostí.

Důležitým krokem na poli dívčího vzdělávání byla snaha o založení dívčího gymnázia. Ojedinelé dívčí maturity se do té doby odehrávaly na chlapeckých ústavech. První úspěšnou maturantkou se stala 12. července 1874 pozdější lékařka Bohuslava Klecková, která maturovala jako privatistka na malostranské městské střední škole. Iniciativy k založení dívčího gymnázia se chopila Eliška Krásnohorská. Založila roku 1890 Spolek pro ženské studium Minerva. Její snahy se často setkávaly s otevřeným nesouhlasem mužské

⁷ KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 13.

⁸ Podrobně KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 14 a násl.

populace, protože otevřením gymnázia by se dívkám dala možnost studovat na vysokých školách, jež byly do té doby ženám nepřístupné. Při veřejné sbírce na podporu založení dívčího gymnázia se nechal slyšet významný pražský uzenář: „To tak, ženské budou studovat! To bych si raději tuhle ruku u samého ramene usekl, než abych přispíval na takové zvrácenosti.“⁹ Myslím, že tento výrok výstižně ilustruje mínění části tehdejší společnosti. Avšak i přes tyto projevy nesouhlasu byla roku 1890 podána žádost o povolení gymnázia Minerva na říšskou radu a ta byla následně schválena. Tím se stala Minerva prvním a nejstarším dívčím gymnáziem v celém Rakousku-Uhersku. Přístup na tuto školu měly pouze studentky, které ukončily 4. ročník měšťanské školy s výborným prospěchem.

Škola otevřela dveře prvním studentkám ve školním roce 1890/1891, kdy sídlila v přízemí obecné dívčí školy u sv. Vojtěcha. Později se škola přesunula do letohrádku Amerika na Karlově. Studentky ale musely skládat maturitu na státním chlapeckém gymnáziu, protože škola neměla právo maturity. Až v roce 1907 jí bylo uděleno. Snaha o následné studium na vysoké škole vyvrcholila roku 1897, kdy první absolventce Minervy bylo umožněno studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.¹⁰

V roce 1900 byla první žena přijata do řádného studia na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy. První doktorka filosofie promovala na Univerzitě Karlově roku 1901 a jmenovala se Marie Zdenka Baborová. První lékařka pak úspěšně ukončila studium v roce 1902 a jmenovala se Anna Honzáková. Tomu všemu ale předcházely několikrát petice iniciované právě spolkem Minerva. První byla uveřejněna 1. března 1890 a podepsalo ji 4810 osob, z toho poměrně mnoho mužů.¹¹ Žádala Říšskou radu o umožnění studia dívkám alespoň na filozofické fakultě pražské univerzity a upozorňovala na skutečnost, že všechny vyspělé evropské země již ženám univerzitní vzdělání umožnily. Výnosem ministerstva z 23. března 1897 to bylo umožněno.¹² Řádné studium lékařské fakulty bylo dívkám povoleno o tři roky později.

⁹ MOROKES, František. *Nezapomenutelná Vyšší dívčí škola. Ke 140. výročí 1863-2003*. Praha. 2003. s. 6.

¹⁰ ŠTÁFKOVÁ, Michaela. *Vývoj vzdělávání žen v Českých zemích*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2000. s. 12.

¹¹ Tamtéž s. 11.

¹² NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha. 1930. s. 34.

II.8 Dívčí lycea

Po roce 1900, kdy byl vládou vydán výnos o provizorním postavení dívčích lyceí¹³, se počaly v Čechách zřizovat dívčí lycea, která měla za úkol poskytnout dívkám všeobecné uzavřené středoškolské vzdělání. Lycea se skládala z šesti jednoročních tříd a do ředitelské funkce měla být dosazena žena. Pokud stál v čele školy muž, měl k ruce jednu členku učitelského sboru jako výchovnou sílu.¹⁴ Protože stát již v roce 1897 odmítl jakoukoliv iniciativu, byly tyto školy zakládány jako soukromé. Podporovaly je tzv. lyceijní spolky ovšem za účasti státu, měst a peněžních ústavů.¹⁵ Přijímány byly dívky od deseti let věku a musely úspěšně složit přijímací zkoušky. Studium na lyceu bylo ukončeno maturitní zkouškou. A pro dívky tu byla možnost pokračovat ve studiích na vysoké škole, ale pouze na filozofické fakultě (od roku 1908). Ale hlavní myšlenkou lyceí byla příprava na budoucí profesní uplatnění (např. jako pracovnice na poštovním úřadě). Další možností pro absolventky byla výuka na obecných a měšťanských školách (po doplňovacích zkouškách z pedagogiky, zdravotnictví, krasopisu, zpěvu a tělocviku) a po dodatečné zkoušce z latiny pak také studium farmacie.¹⁶

Více než ke zřizování nových lyceí, docházelo k přeměnám vyšších dívčích škol na tento typ školy. Tak vzniklo například v roce 1901 první lyceum v Brně, přeměnou z vyšší dívčí školy spolku Vesna, dále v roce 1903 bylo založeno nové lyceum v Českých Budějovicích díky spolku Ludmila, roku 1906 v Chrudimi, roku 1907 v Hradci Králové, Jičíně a v Plzni (přeměnou z vyšší dívčí školy), roku 1908 na Královských Vinohradech ve Slezské ulici, roku 1909 v Holešovicích, roku 1910 na Smíchově, roku 1911 ve Slezské Ostravě díky spolku Vlasta a ve stejném roce vzniklo i řádové lyceum Uršulinek v Praze-II.¹⁷ V Pardubicích se také mělo založit dívčí lyceum (zahájit svou činnost mělo ve školním roce 1904/1905), ale než tak bylo učiněno, od záměru se upustilo. V průběhu času se ukázalo, že lycea jsou pro dívky z větší části přípravou na vysokoškolské studium než přípravou na profesní život. To mělo za následek vydání výnosu 14. června 1912 o normativním statutu dívčích lyceí s pozměněnou

¹³ Tamtéž s. 36.

¹⁴ DRAHOTUŠSKÁ, Zuzana. *Dívčí středoškolské vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Univerzita Pardubice. 2004. s. 3

¹⁵ NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha. 1930. s. 37.

¹⁶ DRAHOTUŠSKÁ, Zuzana. *Dívčí středoškolské vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Univerzita Pardubice. 2004. s. 4.

¹⁷ NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha. 1930. s. 37.

učební osnovou. Tento výnos přinesl dvě velké změny. Jednak po vzoru středních škol odlišil nižší čtyřtřídní oddělení s ucelenou učební osnovou od vyššího dvoutřídního oddělení a umožnil přiřazení různých kurzů, především oddělení vyšších středoškolských tříd. Dále připustil, aby se lycea, která k sobě přiřadila čtyři vyšší třídy reformního reálného gymnázia, mohla nazývat reformními reálnými gymnázii.¹⁸ Samotná lycea byla roku 1922 zrušena a ve většině případů přeměněna na reformní reálná gymnázia.

II.9 Doba 2. sv. války a situace po únoru 1948

V době okupace českých zemí začaly být velmi zřejmé germanizační snahy českého školství. Povinný německý jazyk byl zaveden roku 1939 na měšťanských školách a v roce 1940 i na školách obecných. V následujících letech i na ostatních školách. Na většině škol bylo přerušena výuka z důvodů zabránění jejich budov pro vojenské potřeby. Po vydání Školského zákona č. 95/1948 o jednotné školské soustavě byly školy transformovány na národní školy a na střední školy. Roku 1953 pak byla uzákoněna povinná osmiletá školní docházka a školy začaly být spojovány do základních devítiletých škol, které byly smíšené. Tímto končí výuka dětí rozdělená podle pohlaví.

¹⁸ NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha. 1930. s. 37.

III. Vývoj dívčího školství na Pardubicku

III.1 Počátky vzdělávání v Pardubicích

Počátky vzdělávání v Pardubicích se datují do 15. až 16. století, tedy do éry rodu Pernštejnů. Byla zde starší škola česká (první v Pardubicích), od roku 1522 soukromá škola dívčí pod obojí a od roku 1543 i latinská kolej. Kolej byla škola partikulární, kde se vedle latinské gramatiky učili studenti i poezii a rétorice. Když se potom Pardubice staly za vlády Habsburků komorním městem, zůstala zde pouze nižší škola česká. Ale pokud v té době chtěl někdo studovat na univerzitě, mohl navštěvovat chrudimskou školu. Lepší časy nastaly, když pro správu pardubické školy byl povolán Mistr Martin Bacháček, pozdější rektor pražské univerzity.¹⁹ Za jeho vedení se studenti dostávali na pražskou univerzitu bez přijímacích zkoušek. V roce 1728 vzniklo v Pardubicích minoritské gymnázium se čtyřmi latinskými třídami.²⁰ Roku 1739 rozšířilo se na šest tříd. Studium na gymnáziu bylo bezplatné. Již v roce 1776 bylo ale gymnázium zrušeno.

III.2 Vývoj staroměstské dívčí školy

Reformy Marie Terezie se nevyhnuly ani pardubickému školství. V 15. století založil Vilém z Pernštejna městskou farní školu, která sídlila v Bartolomějské ulici. Byla původně dvoutřídní, až v roce 1776, po zakoupení nové budovy v Kostelní ulici č. 97, se rozšířila na školu trojtřídní. Ještě v tom samém roce tuto budovu měšťanstvo prodalo a zakoupilo dům ve stejné ulici při náhonu císařského mlýna, kam se škola roku 1777 přestěhovala.²¹ Dívky se v nižším stupni učily společně s chlapci. Výuka byla vedena v německém jazyce. Prvním ředitelem a zároveň katechetou byl Antonín Hlavsa. Po něm převzal správu školy Josef Kautský, který vystudoval vídeňskou školu pod vedením zaháňského probošta Jana Ignáta Felbigera. Za doby jeho úřadování se škola přeměnila na c. k. krajskou hlavní školu (1780). Hlavním důvodem pro povýšení školy se stala přeměna čtyřtřídního gymnázia na hlavní školu německou v roce 1776.²² V roce 1780 ale Josef Kautský školu opustil. Škola byla zprvu chlapecká, až v roce 1789

¹⁹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s.132.

²⁰ KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 37.

²¹ SOKA Pardubice, *Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha č. 562, s.1.*

²² SOKA Pardubice, *Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha č. 562, s. 2.*

byla rozšířena o zvláštní třídu dívčí a začalo se s výukou ženským pracím. Roku 1788 byla škola přesunuta do zrušeného kláštera Minoritů na popud tehdejšího ředitele Františka Oppelta²³ a roku 1792 se nově otevřel i zrušený kostel Panny Marie ke školské bohoslužbě.²⁴ Ta byla až do roku 1829 pod vedením Ignáce Diviše. Po něm nastoupil dočasně jeho syn Ignác Diviš ml. Po roce odešel a školu vedl Václav Šimek. Ten také ve funkci vydržel pouze rok a na jeho místo nastoupil Vincenc Jarolímek, který vedl školu do roku 1838. Poté se opět na školu vrátil Ignác Diviš ml., ale po jeho smrti (1845) nastoupil Václav Říemek. Jeho nástupce Jan Dubánek odešel z dívčí školy roku 1852 a za něj převzal správu Matěj Kučera. Po něm přišel Jan Lejhanec a Karel Mužík. Dále Václav Pospíšil a Josef Šrůtek.²⁵

Dívky se v elementární třídě (společně s chlapci) učily v českém jazyce číst, psát, počítat, dále mluvnici a malý katechismus. V I. třídě (také společně s chlapci) se učily náboženství, počítání na tabuli a z paměti, čtení a mluvnici. V II. třídě se už odděleně učily v češtině náboženství, čtení, počítání a německy se učily psaní, čtení a mluvnici. Oproti chlapcům měly ještě navíc výuku pletení. V jednopatrové budově na bývalém klášterním dvoře byla zřízena dívčí škola s třemi třídami.²⁶ Roku 1860 byla založena elementární třída při dívčí škole a tím se vzdělávání dívek odloučilo od vzdělávání chlapců. Škola hlavní byla také místem pro bezplatné vzdělávání budoucích učitelů, kteří zde mohli absolvovat kurzy. O správu školy se dělil stát s církví, která roku 1855 díky konkordátu získala větší moc nad oblastí školství.

Na základě nové úpravy školství (1849) se čtvrtá třída (s dvěmi ročními odděleními) přetransformovala roku 1854 ve dvě třídy nižší školy reálné.²⁷ V roce 1863 byla spojena hlavní škola s reálnou školou ve vyšší reálnou školu.²⁸ Než se roku 1865 dostavila nová budova pro vyšší reálnou školu, byla škola umístěna v prostorech kláštera. Tyto prostory neměly dostatečnou kapacitu, a proto byly některé třídy hlavní i dívčí školy přesunuty do soukromých domů ve městě. Základní kámen nové školy byl položen 19. června 1864. Prvním ředitelem byl

²³ Tamtéž s. 3.

²⁴ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 161.

²⁵ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 156.

²⁶ SOKA Pardubice, *Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha č. 562, s. 3.*

²⁷ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 164.

²⁸ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce*. 1905 s. 201.

jmenován Jan Chmelík (1863-1864), po něm nastoupil Jiljí V. Jahn (1864-1894), pozdější zemský poslanec. Za války s Pruskem muselo být předčasně ukončeno vyučování a ze školy se stal dočasně lazaret (1866). Ale již v září téhož roku byla opět škola připravena k výuce žáků. Od 22. října 1861 se vyučovalo výhradně v českém jazyce.

V roce 1870 schválilo městské zastupitelstvo zřízení nové měšťanské školy na základě usnesení c. k. okresní školní rady. Došlo k tomu přeměnou pětitřídní obecné školy na osmitřídní měšťanskou školu. Už od začátku se počítalo s oddělenou výukou dívek a chlapců a tak 1. října 1871 byla otevřena první třída pouze pro dívky. Roku 1871 tak vznikla samostatná dívčí pětitřídní škola s oddělenou správou od školy chlapecké. Byla ale zároveň spojena s měšťanskou školou dívčí. To vše se odehrálo na základě říšského zákona ze dne 4. května 1869.²⁹ Prvním ředitelem se stal Josef Svoboda. Škola se stala úplnou při otevření třetího ročníku ve školním roce 1873/1874. V tomtéž roce obeslala škola ženskými ručními pracemi světovou výstavu ve Vídni a obdržela za to záslužnou medaili.³⁰ Ve školním roce byl zřízen Výbor dam, jenž si dal za úkol dohlížet na vyučování ženským ručním pracím. Jeho členkami byly Růžena Baborková, Ant. Rosůlková, Magd. Hausmannová, Božena Jahnová, Kat. Konečná, Juliana z Krausů, Josefina Lorencová a Ant. Rabasová.³¹ O dva roky později byl zrušen. Do roku 1894 začínala výuka v 9. hodin kvůli trhu, poté byl začátek stanoven na 8. hodinu.

Od 9. října 1882 mohly studentky měšťanské školy navštěvovat ještě tzv. devátou třídu, která byla zřízena jako pokračovací škola pro dívky. Dívky se zde učily češtinu, francouzštinu, němčinu, hospodářství, vychovatelství, počty, dějiny vzdělanosti, zeměpis a absolvovaly praxi v městské opatrovně. První ročník měl 12 žákyň. Správu nad touto třídou měl Josef Svoboda (ředitel měšťanské dívčí školy) a někteří členové profesorského sboru. Pro chlapce se zvažovalo otevření měšťanské školy v jiném městě. K čemuž došlo v Přelouči roku 1871.

Po Josefu Svobodovi se stal ředitelem obecné školy dívčí v roce 1910 František Rosůlek, který setrval ve vedení až do roku 1922, kdy byla oddělena

²⁹ SOKA Pardubice, Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha č. 562, s. 4.

³⁰ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905 s. 202.

³¹ Tamtéž s. 203.

správa obecné školy dívčí a měšťanské školy dívčí. Správou obecné školy dívčí byla pověřena Marie Vinařová.³²

V roce 1927/1928 měla obecná škola dívčí pouze 4 třídy. Studentky páté třídy docházely do 5. třídy chlapecké. Do uvolněné místnosti přesídlila dočasně 4. třída dívčí školy U kostelíčka.

Roku 1948 byl vydán Zákon o jednotném školství a na jeho základě vznikly z obecných škol národní školy s 1.-5. postupným ročníkem a z měšťanské školy byly přeměněny na školy střední s 6.-9. postupným ročníkem. Na Starém městě existovaly do června roku 1950 ještě pětitřídní Národní škola chlapecká a pětitřídní Národní škola dívčí. Ty byly ale od září roku 1950 spojeny v Národní školu smíšenou. Ještě do roku 1953 existovaly Na Starém městě Střední škola chlapecká a Střední škola dívčí. Na základě Školského zákona ze dne 24.4. 1953 o povinné osmileté školní docházce však byly spojeny s národní školou smíšenou a vznikla osmiletá střední škola smíšená. V roce 1961 pak byla přeměněna na základní devítiletou školu. Podobný osud postihl všechny školy, o kterých zde pojednávám.

III.3 Městská vyšší dívčí škola

Potřeba poskytnout dívkám vyšší všestranné vzdělání vyústila roku 1861 v založení zvláštní třídy, která sídlila v Arnoldově domě (č. 10n.) v Pernštýnské ulici.³³ Dívčkám se dostalo výuky v náboženství, češtině, německém jazyku, francouzštině, zeměpisu, dějepisu, fyzice, počtech, přírodopisu, domácím hospodaření, ženským ručním pracím, kreslení, krasopisu a zpěvu.³⁴ První ročník měl 27 žaček a ředitelem byl Jan Chmelík. V následujícím roce správu převzal Jiljí V. Jahn. Dívčkám v druhém ročníku se rozšířila výuka o fyziku, francouzštinu a ženské práce. Škola byla nazývána Městskou vyšší dívčí školou. Na konci roku 1862 přesídlila do novostavby v zadním dílu radnice. Práva veřejnosti se jí dostalo výnosem c. k. místodržitelství 17. března 1863. Během války s Pruskem (1866) bylo omezeno vyučování. O rok později bylo přeměněna na jednotřídní z nedostatku finančních prostředků, které zajišťovaly chod školy. Z důvodů

³² SOKA Pardubice, Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha č. 562, s. 5.

³³ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 208.

³⁴ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce*. 1905 s. 293.

otevření nové měšťanské dívčí školy Na Starém městě (nedostatek studentek a nadbytečnost) byla městská vyšší dívčí škola zavřena (1871).

III.4 Vývoj novoměstské dívčí školy

S narůstajícím počtem obyvatel a potřebou nové školy se otevřela v roce 1875 smíšená třída na Novém městě, jež byla zpočátku trojtřídní a jejím správcem se stal dočasně ředitel chlapecké školy Matěj Kučera, po něm toto místo převzal Maxmilián Chotaš. Později se rozšířila na pětitřídní školu (roku 1880). Jejím ředitelem byl od roku 1876 Jan Hušek. V září 1880 začala škola používat novou budovu v čele Alžbětiny třídy (dnešní 17. listopadu) vedle hotelu Veselka, který byl zbořen v roce 1972.³⁵ Od roku 1885 se rozdělila na pětitřídní školu chlapeckou a čtyřtřídní školu dívčí (později pětitřídní). Zprvu společným a po roce 1893 už jen ředitelem pro dívčí školu byl Martin B. Hornof. Po něm nastoupila sl. M. Webrová.³⁶ Roku 1895 se škola přestěhovala do budovy kasáren na Riegrově náměstí (dnes nám. Čsl. legií, Štefánikova ul.). V roce 1911 se v ní usídlilo Ředitelství pošt a telegrafů. Dívčí obecná škola byla proto přemístěna do školní budovy U sv. Jana (dnešní škola Bratřanců Veverkových). Část žactva byla od 1. prosince 1911 převedena do pěti tříd a dvou poboček v nové škole Na Skřivánku. Během 1. sv. války byla budova školy na Riegrově náměstí zabrána pro vojenskou nemocnici.

V roce 1925 se část školy přestěhovala do budovy městské obchodní školy a část se vrátila do školní budovy za Veselkou. Tyto prostory však musela Obecná škola dívčí zanedlouho opustit a rozdělila se na tři místa. Jedna část byla usídlena v průmyslové škole, druhá část zůstala v městské průmyslové škole a třetí zakotvila v mateřské škole Na Skřivánku. Od roku 1928 do roku 1945 byla obecná škola dívčí spolu s měšťanskou školou chlapeckou a dívčí umístěna do budovy už novoměstských škol U sv. Jana. Za druhé světové války byly školy opět přemístěny z důvodů zabránění školních budov pro vojenské potřeby do budovy škol staroměstských. Když však byla i tato budova zabrána, nezbývalo nic jiného než provizorní prostory v restauraci Zelená žába, kam si děti chodily pro domácí úkoly. Po válce se novoměstské školy usadily v opravených prostorech školy U sv. Jana. Roku 1949 se mění na školy národní.

³⁵ KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 38.

³⁶ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 214.

Roku 1908 1. září byla otevřena Měšťanská škola dívčí na Novém městě. Zpočátku měla tři třídy postupné, 1 definitivní a 1 zatímní pobočku. Umístěna byla dočasně v dívčí průmyslové škole a ředitelem se stal František Jírek, jenž byl zároveň ředitelem i měšťanské chlapecké školy.³⁷ Následující rok už měla měšťanská dívčí škola společně s měšťanskou školou chlapeckou svou vlastní budovu za kostelem sv. Jana na Novém městě a ředitelem se stal Václav Horák. V letech 1917-1918 byla otevřena 4. třída a roku 1919 měla již škola 7 tříd. Z důvodu rozšíření školy navrhla zemská školní rada 7. února 1920 rozdělení správy měšťanských škol na Novém městě.³⁸ To se uskutečnilo o dva roky později a ředitelkou dívčí školy se stala Anna Kostomlatská.³⁹

III.5 Vývoj dívčí školy U kostelíčka

Na přelomu 19. a 20. století byly prostory bývalé vojenské nemocnice U kostelíčka přeměněny na obecnou školu smíšenou. Roku 1900 zde byla otevřena pobočka 1. třídy chlapecké a druhé třídy školy dívčí, čímž se snížil počet žáků na Starém městě. Následujícího roku se pobočka rozšířila o další dvě třídy. Z tohoto důvodu bylo roku 1901 rozhodnuto na jednání místní školní rady o zřízení samostatné školy, která byla ustanovena výnosem zemské školní rady ze dne 5.11.1903. K současným pobočkám byla otevřena ještě 5. třída. Pro tuto školu začal být užíván název Obecná škola smíšená U kostelíčka a docházely do ní děti ze všech částí města Pardubic na pravém břehu Chrudimky. Roku 1903 pak tato škola získala novou školní budovu U kostelíčka (dnešní Sportovní gymnázium na Dašické ulici). Ředitelem byl jmenován Antonín Borovec. V pozdějších letech do budovy školy byly umístěny také měšťanská škola chlapecká, obchodní škola dívčí, opatrovna a pokračovací škola dívčí.

V průběhu 1. sv. války byly děti dočasně vyučovány ve škole Na Novém městě, v náhradních místnostech chudobince a v roce 1915 i ve třech domech ve Štrossově ulici. Roku 1919 se škola rozdělila na obecnou školu chlapeckou a obecnou školu dívčí. Jejím prvním správcem se stal František Kohoutek. V letech 2. sv. války byla škola zabrána pro vojenské účely a na konci války pak sloužila jako nemocnice. Již v roce 1923 bylo schváleno zřízení měšťanské školy dívčí,

³⁷ SOkA Pardubice, Národní škola dívčí Nové město v Pardubicích 1877-1953, pamětní kniha inv. č. 576, s. 1.

³⁸ SOkA Pardubice, Národní škola dívčí Nové město v Pardubicích 1877-1953, pamětní kniha inv. č. 576, s. 2.

³⁹ Tamtéž s. 3.

ale pro nedostatek volných prostor bylo od tohoto záměru načas upuštěno. Až v roce 1946 se otevřela měšťanská škola dívčí, ale její působení končí roku 1953 přeměnou na národní školu smíšenou.

III.6 Vývoj dívčí školy Na Skřivánku

Jak již píše v kapitole o škole Na Novém městě byla část studentů roku 1911 převedena do nové školy Na Skřivánku. Výuka na začátku probíhala v pěti třídách a dvou pobočkách obecné školy smíšené. Narůstající počet žactva se projevil již v roce 1913, kdy škola měla již deset tříd oddělených podle pohlaví.⁴⁰ Ředitelem se stal František Karel Potěšil. Následujícího roku musela být škola na příkaz c. k. okresní školní rady vyklizena a přemístila se do školy na Novém městě u sv. Jana (dnešní Základní škola Bratranců Veverkových).⁴¹ Děti se zde učily dvakrát týdně v odpoledních hodinách a vyučovací hodiny byly zkráceny na 45 minut.⁴² Roku 1913 13. září byla ve škole otevřena opatrovna.⁴³ Na novoměstské škole strávily děti téměř dva roky. Již ale v roce 1916 se výuka přesunula do školy Na Starém městě. Konečně 5. listopadu 1918 se výuka vrátila Na Skřivánek. Ve školním roce 1918/1919 byla škola rozdělena na dvě samostatné školy – Obecnou školu chlapeckou a Obecnou školu dívčí.⁴⁴ Ředitelem na dívčí škole byl František Karel Potěšil a pro chlapeckou školu byl vybrán Jan Hloušek.

Už v roce 1921 se začalo s přípravnými pracemi na otevření měšťanské školy Na Skřivánku⁴⁵, která byla otevřena až v roce 1927 (v té době ale sídlila v budově novoměstských škol). Roku 1921 byla škola zabrána pro ubytování vojska při mobilizaci.⁴⁶ Ale již za měsíc byla škola opět otevřena. Válečná léta se projevila na výuce dětí. Škola byla zabrána a děti si jednou týdně chodily pro úkoly.

⁴⁰ KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 38.

⁴¹ SOKA Pardubice, Národní škola dívčí v Na Skřivánku v Pardubicích 1911-1955, pamětní kniha inv. č. 599, s. 9.

⁴² Tamtéž s. 53.

⁴³ Tamtéž s. 38.

⁴⁴ Tamtéž s. 113.

⁴⁵ KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009. s. 110.

⁴⁶ SOKA Pardubice, Národní škola dívčí v Na Skřivánku v Pardubicích 1911-1955, pamětní kniha inv. č. 599, s. 141.

III.7 Spolkové reálné dívčí gymnázium

Původní snahy, které měly vést k otevření dívčího lycea (1904), jakožto dívčí střední školy, se znovu objevily v roce 1910. Byl založen spolek „Božena Němcová“, který si vytyčil za svůj cíl zřízení Reálného dívčího gymnázia. Jeho otevření se konalo 12. září 1910 a sídlilo v místnostech domu č. 828 naproti divadlu.⁴⁷ Ředitelem se stal Jan Roubal. Do prvního ročníku bylo zapsáno 42 dívek. Škola měla postupem času 8 tříd, které se otvíraly ob jeden rok. Učitelský sbor měl na samém počátku školy pouze čtyři řádné členy: suplující profesorku Josefu Neuhauserovou, katechetu prof. Antonína Adama, profesora kreslení Josefa Petra a učitelku tělocviku Marii Turkovou.⁴⁸

Náplň studia tvořily tyto předměty: náboženství, čeština, němčina, dějepis, zeměpis, matematika, přírodopis, chemie, fyzika, filozofická propedeutika, kreslení, krasopis a tělocvik.⁴⁹ Dívky se ve 2. třídě učily ještě latinu, ve 3. třídě se přidala i francouzština. V sedmé a osmé třídě si dívky mohly vybrat mezi sekcí klasickou a moderní. Klasický oddíl měl rozšířenou výuku latiny a kulturních řecko-latinských dějin. V oddíle moderním pak byly dívky hlouběji seznámeny s přírodními vědami a se základy deskriptivní geometrie. V roce 1919 byla přijata osnova pro reálná gymnázia. Ve školním roce 1924/1925 byla sloučena třetí a čtvrtá třída dívčího gymnázia s gymnáziem chlapeckým, které si zde umístilo svou pobočku.

III.8 Obchodní pokračovací škola pro dívky

Roku 1882 byla otevřena Obchodní škola při pokračovací průmyslové škole, která byla spojena s C. k. vyšší státní reálkou v Pardubicích.⁵⁰ Zpočátku to byla výhradně chlapecká škola a studenti se vyučovali českému a německému jazyku, počtům a vedení účetních knih. Ale v roce 1903 bylo otevřeno oddělení pro dívky, které se sestávalo z jednoročního kursu. Škola byla přeměněna na pokračovací obchodní školu pro chlapce a dívky. Dívčí oddělení sídlilo v budově obecné školy U kostelíčka.⁵¹ Dívky (od roku 1905) měly 21 vyučovacích hodin

⁴⁷ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 202.

⁴⁸ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela. *Poslední*. Zprávy Klubu přátel Pardubicka, číslo 3-4, ročník 1993 s. 82.

⁴⁹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 202.

⁵⁰ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce*. 1905 s. 289.

⁵¹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 212.

týdně a výuka probíhala ve všední dny. Výuka probíhá v následujících předmětech: obchodní aritmetika, německá konverzace, těsnopis, česká korespondence, psaní na stroji, německý jazyk, česká a německá korespondence, účetnictví, počty, krasopis, nauka obchodní a směnečná, obchodní zeměpis a nauka o zboží.⁵² Společným ředitelem se stal v roce 1902 Karel Šedivý. V prvním roce mělo oddělení pro dívky 43 žaček.⁵³ Dívky byly po studiu zaměstnávány například jako korespondentky, účetní, komptoiristky, stenotypistky nebo příručí v obchodech. Roku 1916 se jednorozhodný dívčí kurs přeměnil na dvoutrídňí učiliště, ke kterému byla připojena roku 1918 dvouletá obchodní chlapecká škola. Zároveň se přestěhovala do domu ve Štefánikově ulici. Prvním ředitelem této sloučené školy se stal František Sýkora a po něm Jaroslav Skácel.⁵⁴

Také v Rovni byla dne 15. listopadu 1905 otevřena hospodářská pokračovací škola pro dívky na popud řídícího učitele Jana Pilného. Měla za úkol nahradit dívkám, které neměly dostatek peněz, výuku na hospodyňské škole. Studentky se učily českému jazyku, počtům, hospodářství, vychovatelství, zdravotvědě a ženským ručním pracím. Celkem absolvovaly 10 vyučovacích hodin týdně.⁵⁵

III.9 Vývoj dívčí školy v Přelouči

Císařským nařízením z roku 1786 byla v Přelouči dostavena roku 1816 nová školní budova triviální školy. Zpočátku měla 4 třídy smíšené.⁵⁶ O čtyřicet let později začala městská rada přeloučská uvažovat o zřízení školy hlavní. Přestavbou dosavadní školy a svolením místodržitelství ze 14. srpna 1860 o přeměně triviální školy v hlavní byla roku 1860 otevřena Hlavní škola v Přelouči.⁵⁷ Prvním ředitelem se stal Josef Šimek. Díky zákonům z let 1867-1869 převzal správu nad školami stát a triviální škola byla přejmenována na smíšenou školu obecnou. Ve školním roce 1868/1869 pak byla rozšířena o 5. třídu. K této obecné škole byla roku 1871 připojena nově otevřená měšťanská škola pro chlapce a společným ředitelem se stal Jan Nešpor.

⁵² ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905 s. 292.

⁵³ Tamtéž s. 289.

⁵⁴ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství.* Pardubice. 1927 s. 212.

⁵⁵ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905 s. 288.

⁵⁶ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem.* Přelouč. 1926 s. 334.

⁵⁷ Tamtéž s. 335.

Dívčí měšťanská škola na sebe nechala čekat dalších 19 let. V roce 1890 byly otevřeny dvě třídy pro dívky a ředitelem této školy byl jmenován Josef Neuhöfer.⁵⁸ V následujícím školním roce pak byla otevřena i třída třetí. Počínaje zářím 1938 byla tato škola přeměněna na Újezdní měšťanskou školu dívčí. Když byla v únoru 1945 zabrána školní budova pro vojenské účely, výuka byla vedena formou domácích úkolů, které děti nosily jednou týdně do školy. Řádné vyučování začalo až na konci června 1945. Ředitelem se v té době stal František Suchánek. Po roce 1948 a po uvedení Zákona o jednotné školské soustavě do praxe byly obecné a měšťanské školy v Přelouči přetransformovány do jedenáctileté střední školy. Jejím ředitelem se stal Václav Hejduk.

III.10 Pokračovací škola pro dívky

Počátky školy zmiňují již v kapitole o škole Na Starém městě, kde tato škola pro dívky vznikla jako tzv. devátá třída. Roku 1904 se přesunula pokračovací škola pro dívky, která se oddělila od měšťanské školy, do budovy U kostelíčka. Jejím správcem byl jmenován Čeněk Váňa. Cílem, který tato škola měla poskytnout dívkám, bylo získání vědomostí, jež potřebuje znát budoucí hospodyně a matka na vedení domácnosti, k výchově dětí, pro společnost a pro obživu založenou na základě nabytých vědomostí z ručních prací.⁵⁹ Škola měla tři postupné ročníky a vedle toho ještě zvláštní kurzy pro dívky a paní mimo školu.⁶⁰ Náklady na sebe vzala obec a dozor převzalo ministerstvo. Dívky se od druhého ročníku učily šít šaty (první učitelkou byla jmenována Terezie Herelová) a přibyla jim i výuka těsnopisu, který vyučoval František Karel Potěšil. V roce 1906 byla škola přejmenována na městskou průmyslovou školu pro dívky, a to na základě nařízení ministerstva kultury a vyučování z roku 1883. Roku 1907 byla škola potvrzena jako soukromá Pokračovací průmyslová škola pro dívky⁶¹ a získala právo vydávat absolventkám vysvědčení, které nahrazovalo výuční list v oboru šití ženských a dětských šatů. Tímto se stala školou odbornou (spadala pod ministerstvo veřejných prací) a jejím vlastníkem bylo město Pardubice.

⁵⁸ Tamtéž s. 338.

⁵⁹ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905 s. 294.

⁶⁰ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství.* Pardubice. 1927 s. 209.

⁶¹ TICHÝ, Jan. *Sborník k padesátému výročí...*, s. 6.

V roce 1909 byly stanoveny osnovy školy, které mimo jiné určovaly předměty, jimž bude na škole vyučováno. V prvním ročníku byla povinným předmětem čeština, počty, nauka o látkách a o vedení domácnosti, zdravotěda, dekorační kreslení, vyučování ručním pracím a kreslení střihů, zpěv a tělocvik. V druhé třídě se učily dívky češtinu, živnostenské počty a živnostenské účetnictví, živnostenské písemnosti a všeobecné živnostenské předpisy, nauku o látkách a o vedení domácnosti, zdravotědu, dekorační kreslení, vyučování ručním pracím a kreslení střihů, zpěv a tělocvik. Ve třetí třídě se vyučovala nauka o krojích, dekorační kreslení, vyučování ručním pracím a kreslení střihů, zpěv, tělocvik, vychovatelství, dějiny literatury české a dějiny umění a literatury všeobecné.⁶²

Roku 1910 změnila škola název na Městská průmyslová škola – Východočeská Vesna. Následující rok pak škola získala svoji budovu v Jahnově ulici č. 127 (dnešní Krajský úřad). Tento název pak byl roku 1916 změněn na Východočeská Vesna, městská ženská škola průmyslová a škola hospodyňská v Pardubicích. O tři roky později se stal ředitelem Jan Gallat a byla otevřena kuchařská škola.⁶³ Roku 1923 se škola proměnila na odbornou školu pro ženská povolání. Po pár letech již škola zahrnovala dvouletou rodinnou školu, pětiměsíční kuchařskou školu a živnostenskou pracovnu šití šatů a prádla. Dívky se na rodinné škole mohly vzdělávat v těchto předmětech: český jazyk, počty a účetnictví, vychovatelství, zdravotěda a péče o dítě, občanská nauka, dějiny vzdělanosti, kreslení, šití prádla, spravování prádla, kreslení střihů na prádlo, šití šatů a modiství, kreslení střihů na šaty, vyšívání a práce ozdobné, nauka o látkách, nauka o potravinách, nauka o domácím hospodářství, vaření, praní, žehlení, nauka o krojích, psaní na stroji, zpěv a tělocvik.⁶⁴ Po 2. sv. válce se škola rozšířila o školu zdravotní a sociální a školu pro pěstounky a vychovatelky.

⁶² SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice. 1927 s. 210.

⁶³ TICHÝ, Jan. *Sborník k padesátému výročí...*, s. 8.

⁶⁴ Tamtéž s. 5-11.

IV. Studium na Východočeské Vesně očima p. Marie Morávkové

Paní Marie Morávková byla ochotna mi poskytnout rozhovor, ve kterém se zaměřuje na svá studijní léta na Východočeské Vesně, která v letech 1947-1949 byla odbornou školou pro ženská povolání. Svá studia začala na Obecné škole ve Starých Ždánicích, do které chodily děti ze čtyř okolních vesnic. Ona sama pochází z Podůlšan. Do páté třídy nastoupila do tehdejší Újezdní měšťanské dívčí školy v Bohdanči. Tehdy jí bylo deset let. Počet dívek v její třídě byl mezi třiceti až čtyřiceti. Vzhledem k tomu, že právě probíhala válka, zabralo jejich školu Hitlerjugend. Děti z Hitlerjugend byly umístěny v lázeňských budovách. Žačky měšťanské školy se pak musely scházet k výuce v bývalých obchodech, sokolovnách a na různých jiných místech. Tato situace trvala až do roku 1945. Pak jim byla školní budova vrácena. Děti, které chtěly jít dále studovat musely navštěvovat jednoroční učební kurs tzv. JUK, takže jejich studium na měšťanské škole trvalo pět let. Děti, které šly do učení odcházely ze 4. třídy.

Paní Morávková v roce 1947 nastoupila do střední odborné školy pro ženská povolání – Východočeské Vesny v Pardubicích. Před nástupem absolvovala pouze přijímací pohovor. Počet dívek ve třídě si nepamatuje, ale odhaduje jejich počet na třicet. Vyučování začínalo každý den v osm hodin a končilo ve tři hodiny odpoledne. V poledne byla přestávka, která trvala jednu hodinu. Předměty, kterým byly dívky vyučovány, byly „ český jazyk, matematika, vychovatelství, zpěv, kreslení, stříhy, šití, vyšívání, vaření, stolničení, péče o dítě“. Všechny vyučované předměty vypisují v předchozí kapitole.

Vaření a stolničení měly jednou týdně, vždy celé odpoledne. Dívky, které pocházely z vesnických hospodářství, přivázely do školy sezónní suroviny a z těch se potom vařilo. Tyto hodiny probíhaly v suterénu, kde byly tři místnosti. První byla umývárna, kde byly velké dřezy. „Nádobí jsme neumývaly. To tam chodila dělat paní, která tam i uklízela. My jsme jí za to daly oběd, který jsme uvařily.“ Druhá místnost byla prostorná kuchyně, kde byl elektrický a plynový sporák a dlouhý stůl. Třetí místnost byla jídelna, kde byl umístěn sekretář, stůl a židle. Na hodiny vaření chodilo najednou zpravidla pouze osm až deset dívek. „Vařily jsem celé menu, tedy polévku, někdy i předkrm, hlavní jídlo a moučník. Potom jsme si dělaly kalkulaci, kolik stálo jedno jídlo (viz. příloha – pozn. autora)“. Šití měly dvakrát týdně po dvou hodinách. Nejdříve se učily šít ložní

prádlo, protože „to bylo rovné šití“, potom prádlo a dále začaly šít sukně, halenky a šaty. Dívky, které studovaly třetí ročník se pak učily šít i kabáty. Stříhy se učily jednou týdně jednu hodinu, kde se „vytvářely stříhy, učily jsme se měřit, rýsovat stříhy i lepit, abychom viděly názorně, jak to bude vypadat.“ Ve vychovatelství jim například bylo řečeno, „že dívka, která se má přivdat do rodiny svého ženicha, že by tam dívka měla jít na zkoušku, alespoň na měsíc nebo dva. Aby zjistila jaké jsou zvyklosti v té rodině.“ Matematika a český jazyk probíhaly normálně jako na ostatních školách. V nauce o krojích „jsme se učily o vývoji ošacení, jak šel v průběhu času a také jsme se učily poznávat jednotlivé kroje.“ V kreslení se učily hlavně krejčovské kreslení, aby uměly namalovat třeba model, ale mimo to i normální kreslení. Hodiny tělocviku probíhaly v Sokolovně. Zpěv měly jednou týdně a vyučovala je paní profesorka Kapičková (stejně jako matematiku).

Ředitelem v té době byl pan učitel Balcar. Dále tam učil pan učitel Plíšek, učitelky Adámková, Cetkovská, Javůrková, Minstrová, na ostatní si paní Morávková nemohla vzpomenout. Vesna měla také svého školníka, který „každý den o velké přestávce ohříval špekáčky“. Každá dívka si tak mohla koupit jeden špekáček a jeden krajíc chleba. Její spolužačky byly z okolí Pardubic, z Přeloučska i z Holicka. Každý rok se pořádal ples buď společně s průmyslovou školou strojní, anebo s potravinářskou školou. „Už tenkrát se na plese volila Miss.“ Paní Morávková si také vzpomíná na slova paní učitelky Adámkové, která jim říkala: „Děvčátka pamatujte si, že paní Hana Benešová (manželka prezidenta Beneše – pozn. autora) také chodila do odborné školy pro ženská povolání.“ Z jejího pohledu to opravdu byla skvělá škola z hlediska informací o vedení domácnosti a o výchově dětí. „Ale kluci, když se nám smáli, tak říkali, že to je knödelfakulta.“ V Praze byla vyšší odborná škola pro ženská povolání, která nabízela návazné studium.

Potom přišel rok 1948 a přišly změny. Tato škola a hlavně náplň jejích osnov byly brány jako „buržoazní přežitky“. Škola byla proto v roce 1949 uzavřena a přeměněna na školu zdravotní a sociální. Z tohoto důvodu vystudovala paní Morávková pouze dva ročníky Vesny z běžných tří ročníků. „V roce 1949, když byla škola zrušena, tak přišel nový zákon o zdravotním pojištění a zdravotnictví a utvořily se Ústavy národního zdraví. Do toho, protože to bylo všechno jakoby znárodněné, tak bylo málo zdravotních sester pro všechny ty ústavy. Nám umožnily, abychom z této školy šly na půl roku do kursu, kde jsme

měly čistě jen předměty o zdravotnictví a odbornou praxi. A od 1. ledna 1950 jsme mohly nastoupit do zdravotnictví zatím jako pomocné zdravotnické sestry. Celkové zdravotnické vzdělání jsme si potom dodělávaly při práci a to jsem ukončila v roce 1953.“

V. Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila na souvislosti, které ovlivnily vývoj dívčího vzdělávání na Pardubicku. Všechny školy základního vzdělávání začínaly shodně jako společné školy pro chlapce i dívky. Jejich počátek byl v obecné škole smíšené, která se vývojem času a školského systému rozdělila na obecnou školu chlapeckou a obecnou školu dívčí. Potřeba vyššího vzdělávání na sebe nenechala dlouho čekat a byly zakládány měšťanské školy. Data založení jsou u každé školy jiná, ale to souviselo s potřebami dané školy a s ochotou místní samosprávy. Zprvu to byly školy chlapecké, ale ve všech případech, které zde popisuji, byla po čase nebo v tom samém roce zřízena i měšťanská škola pro dívky.

Výjimku tvoří skupina škol, které byly založeny pro potřeby vyššího vzdělávání a byly částečně nebo úplně specializované. Do této kategorie zahrnuji obchodní pokračovací školu pro dívky a pokračovací školu pro dívky, která se později proměnila ve Východočeskou Vesnu. Počátky těchto škol jsou různé, to vychází jak z data jejich založení, tak i z účelu, kvůli kterému škola vznikla. Obchodní škola pokračovací na rozdíl od pokračovací školy pro dívky byla založena výhradně pro to, aby připravila dívky pro budoucí profesní život. Pokračovací škola pro dívky (alespoň v jejích prvních dvaceti letech) se věnovala přípravě dívek spíše na život rodinný.

Velkou událostí pro dívky na Pardubicku bylo otevření Spolkového reálného dívčího gymnázia. Umožnilo jim to se v osmi postupných ročnících připravovat na studium na vysoké škole. Tomu odpovídaly i učební osnovy.

Konec dívčích škol přišel se zavedením povinné školní docházky v roce 1953. Všechny školy, o kterých píšu, vyjma Východočeské Vesny a Reálného gymnázia, byly postupem času přeměněny na devítileté základní školy. Reálné gymnázium se proměnilo v Gymnázium Pardubice, které bylo pro chlapce i pro dívky. Jen Východočeská Vesna se změnila na odbornou školu pro ženská povolání a uchovala si tak status dívčí školy.

V poslední kapitole jsem chtěla přiblížit studium na jedné z dívčích škol a vybrala jsem si Východočeskou Vesnu. Zpracovala jsem proto rozhovory s paní Marií Morávkovou, která byla studentkou této školy v letech 1947-1949.

Pro svoji práci jsem čerpala z níže uvedené literatury a využívala jsem fondy SOkA Pardubice. Z těchto archivních materiálů se dá načerpat mnoho

podrobných informací ke každé škole. Mým cílem bylo podat všeobecný přehled o vývoji těchto škol, proto jsem nepoužila ve své práci všechny detailní informace.

Literatura:

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-241-4
- DRAHOTUŠSKÁ, Zuzana. *Dívčí středoškolské vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Univerzita Pardubice, 2004.
- DRTINA, František. *Spisy Františka Drtiny. Svazek IV. Reforma školství*. Praha: Jan Laichter, 1931.
- KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935)*. Pardubice: Helios Jiří Razskazov, 2009. ISBN 978-80-85211-25-2
- LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926.
- NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. Praha, 1930.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela. *Poslední. Zprávy Klubu přátel Pardubicka*, ročník 1993, číslo 3-4.
- ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce*. Pardubice, 1905.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství*. Pardubice, 1927.
- ŠAFARÍK, Antonín, POSPÍŠIL, Otokar. *Holice: obraz vývoje a současnosti*. Holice, 1911.
- ŠTÁFKOVÁ, Michaela. *Vývoj vzdělávání žen v Českých zemích*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2000.
- TICHÝ, Jan. *Sborník k padesátému výročí městské odborné školy dívčí Východočeské Vesny v Pardubicích*. Pardubice, 1931.

Prameny:

- SOkA Pardubice, Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha inv. č. 562.
- SOkA Pardubice, Obecná škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1870-1963, pamětní kniha inv. č. 563.
- SOkA Pardubice, Měšťanská škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1911-1953, pamětní kniha inv. č. 560.
- SOkA Pardubice, Měšťanská škola dívčí na Starém městě v Pardubicích 1911-1953, pamětní kniha inv. č. 561.

SOkA Pardubice, Národní škola dívčí v Na Skřivánku v Pardubicích 1911-1955, pamětní kniha inv. č. 599.

SOkA Pardubice, Národní škola dívčí v Na Skřivánku v Pardubicích 1911-1955, pamětní kniha inv. č. 600.

SOkA Pardubice, Národní škola dívčí v Na Skřivánku v Pardubicích 1911-1955, pamětní kniha inv. č. 601.

SOkA Pardubice, Obecná škola dívčí U Kostelíčka v Pardubicích 1919-1953, pamětní kniha inv. č. 593.

SOkA Pardubice, Obecná škola dívčí U Kostelíčka v Pardubicích 1919-1953, pamětní kniha inv. č. 594.

SOkA Pardubice, Národní škola dívčí Nové město v Pardubicích 1877-1953, pamětní kniha inv. č. 569.

SOkA Pardubice, Měšťanská škola dívčí Nové město v Pardubicích, pamětní kniha inv. č. 576.

SOkA Pardubice, Východočeská Vesna v Pardubicích, kniha č. 3, Výroční zpráva „Východočeské Vesny“ v Pardubicích.

SOkA Pardubice, Východočeská Vesna v Pardubicích, kniha č. 2.

SOkA Pardubice, Obecná škola dívčí v Přelouči, pamětní kniha inv. č. 743

SOkA Pardubice, Měšťanská škola dívčí v Přelouči, pamětní kniha inv. č. 737

Seznam příloh:

Obr. č. 1 – budova Měšťanské a obecné dívčí školy na Starém městě v Pardubicích

ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905

Obr. č. 2 – budova Obecné chlapecké a dívčí školy na Novém městě v Pardubicích

ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. II. Díl, 1. část: Lid, jeho kulturní život a práce.* 1905

Obr. č. 3 – budova Dívčí obecné a měšťanské školy v Holicích

ŠAFAŘÍK, Antonín, POSPÍŠIL, Otokar. *Holice. Obraz vývoje a současnosti.* 1911.

Obr. č. 4 – budova školy Na Skřivánku

KOTYK, Jiří. *František Karel Potěšil (1864-1935).* Pardubice: Helios Jiří Razskazov. 2009.

Obr. č. 5 – budova Dívčího reálného gymnázia

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství.* Pardubice. 1927.

Obr. č. 6 – budova Východočeské Vesny

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství.* Pardubice. 1927.

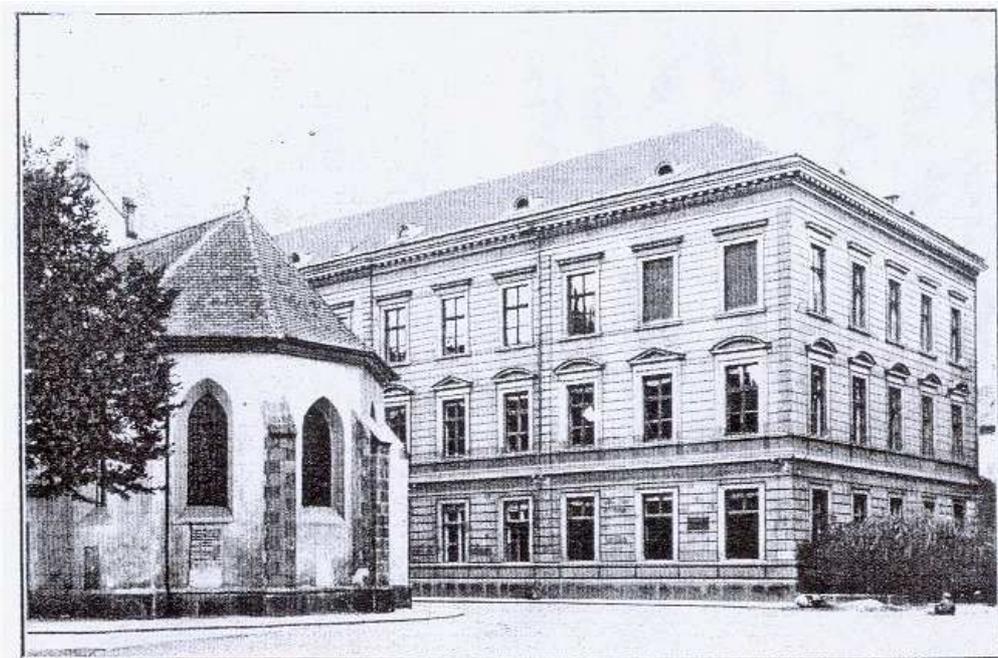
Obr. č. 7 – budova Městské obchodní školy

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem. III. díl, 2. část: Školství.* Pardubice. 1927.

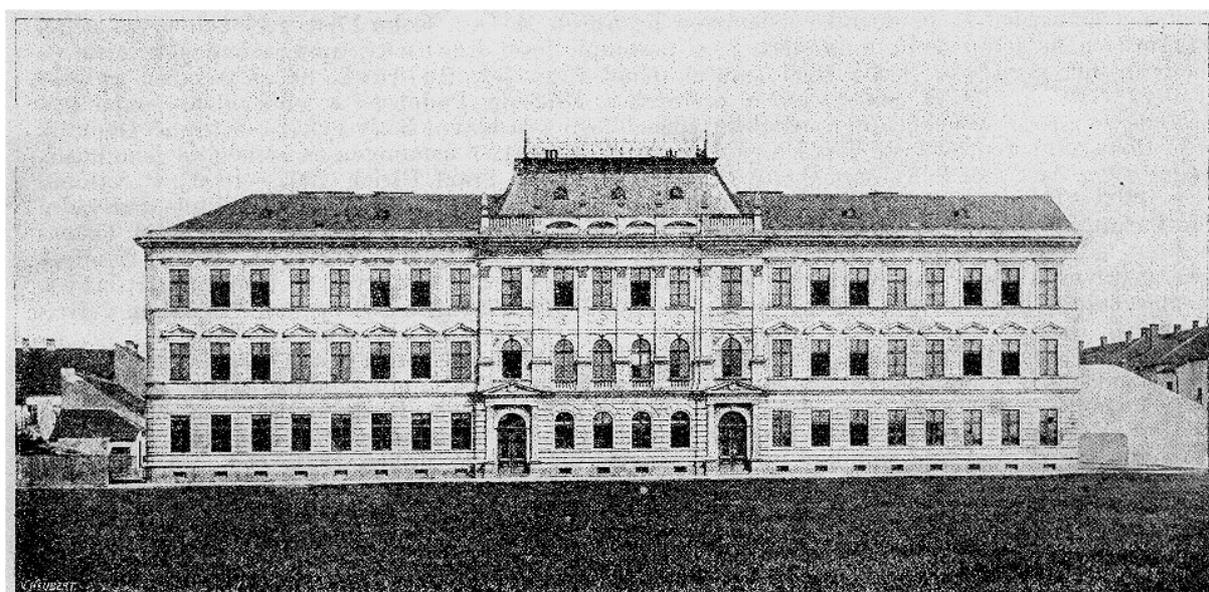
Obr. č. 8 – kalkulace jídla, které si dělaly studentky Východočeské Vesny v hodinách vaření

Sešit na předmět vaření p. Marie Morávkové

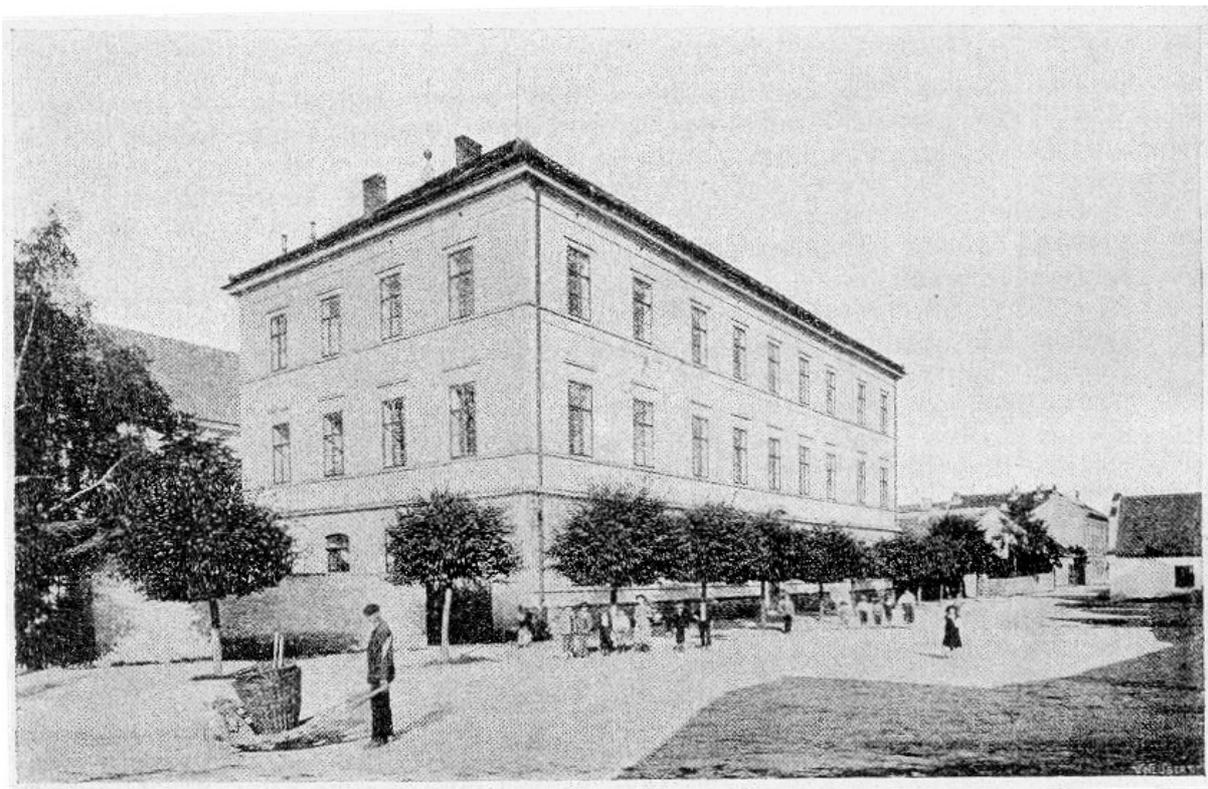
Obrazové přílohy:

Obr. č. 1 - budova Měšťanské a obecné dívčí školy na Starém městě
v Pardubicích

Obr. č. 2 - budova Obecné chlapecké a dívčí školy na Novém městě v Pardubicích

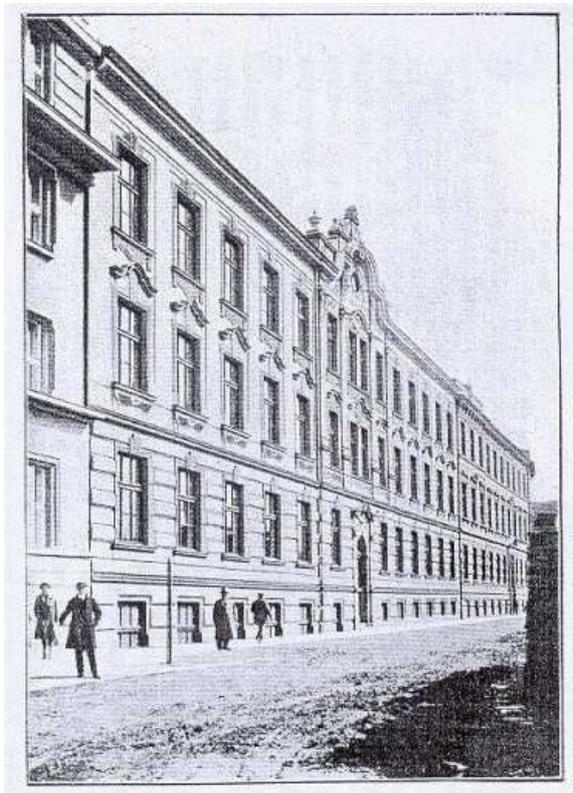
Obr. č. 3 - budova Dívčí obecné a měšťanské školy v Holicích

Obr. č. 4 - budova školy Na Skřivánku

Obr. č. 5 - budova Dívčího reálného gymnázia

Obr. č. 6 – budova Východočeské Vesny

Obr. č. 7 – budova Městské obchodní školy

Jídelní lístek:

*Polévka hovězí se šoukáním
 Maso hovězí vařené. Dušená kapusta. Brambory.
 Kroupicová kaše s čokoládou. Kompot.*

Str. 2.

Datum: 25. 9. 1947 Počet osob: 17. Rozpočet pro 8 osob

Množství			Potraviny	Cena		Množství			Potraviny	Cena		Poznámky k úpravě jednotlivých pokrmů
kusů	dlg	l		Kčs	h	kusů	dlg	l		Kčs	h	
<u>Polévka:</u>												
45			maso			45			<u>Kompot:</u>			
20			seliny			10			ovoce			
			sůl, pepř						ukw			
15			mouky						cit. kůra			
1			vejce						hřebíček			
				34	85						1	90
<u>Maso:</u>												
			z polévky	-	-							
<u>Příkrm I:</u>												
150			brambor									
5			sůl, sůl, pepř									
			ukw									
				8	40							
<u>II:</u>												
4			ukw									
2			kapusta									
			sůl, kůra									
3			mouky									
			ocet, ukw									
				14	61							
<u>Moučník:</u>												
3/4			mléka									
1/4			vody									
10			kroupice									
2			ukw									
3			cukr									
10			čokolády									
				15	25							

KALKULACE:

Oběd pro 8 osob	Kčs	45,01
Oběd pro 17 osob	Kčs	150,02
Oběd pro 1 osobu	Kčs	9,40
Režie pro 1 osobu	Kčs	1,50
	Kčs	10,90

REKAPITULACE:

Polévka	Kčs	34,85
Maso	Kčs	8,40
Příkrm	Kčs	14,01
Moučník	Kčs	15,25
Provažky	Kčs	1,90
	Kčs	45,01

POZNÁMKA:
 Obědvá:
 Chybí:

Obr. č. 8 – kalkulace jídla, které si psaly studentky Východočeské Vesny v hodinách vaření